

Nr 55

Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen (1962: 381) om allmän försäkring, m. m.; given Stockholms slott den 10 mars 1972.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden, föreslå riksdagen att bifalla de förslag om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

SVEN ASPLING

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen redovisas en översyn av lagreglerna för förtidspension i de delar där tillämpningssvårigheter uppkommit. Därvid föreslås sådana ändringar i lagen om allmän försäkring att en äldre förvärvsarbete som blivit utförsäkrad från arbetslöshetsförsäkringen skall kunna erhålla förtidspension i form av folkpension och ATP, om han är varaktigt arbetslös. De nya bestämmelserna föreslås träda i kraft den 1 juli 1972.

Dessutom läggs i propositionen bl. a. fram förslag till de författningsändringar som föranleds av förslaget i prop. 1972: 24 att den allmänna försäkringen fr. o. m. den 1 januari 1973 skall svara för kostnaden för vissa förbrukningsartiklar, vilka för närvarande bekostas från anslaget Bidrag till vissa hjälpmedel för handikappade.

**1) Förslag till
Lag om ändring i lagen (1962: 381)
om allmän försäkring**

Härigenom förordnas, att 7 kap. 1 och 2 §§, 13 kap. 1 §, 16 kap. 5, 7 och 8 §§ samt 18 kap. 9 § lagen (1962: 381) om allmän försäkring skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

1 §¹

Rätt till folkpension i form av *f ö r t i d s p e n s i o n* tillkommer försäkrad, som fyllt sexton år och som ej åtnjuter ålderspension enligt denna lag, för tid före den månad, då han fyller sextiosju år, därest hans arbetsförmåga på grund av sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig.

Rätt till förtidspension tillkommer även äldre försäkrad, som är arbetslös och som i egenskap av medlem i erkänd arbetslöshetskassa uppburit ersättning från sådan kassa under den längsta tid ersättning kan utgå, därest hans möjlighet att bereda sig fortsatt inkomst genom sådant arbete som han tidigare utfört eller genom annat för honom tillgängligt lämpligt arbete är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig.

Kan *nedsättningen* av arbetsförmågan icke anses varaktig men kan den antagas bliva bestående avsevärd tid, äger den försäkrade rätt till folkpension i form av sjukbidrag. Sådant bidrag skall vara begränsat till viss tid; och skall i övrigt vad som är stadgat om förtidspension gälla beträffande sjukbidrag.

Kan *nedsättning* av arbetsförmågan icke anses varaktig men kan den antagas bliva bestående avsevärd tid, äger den försäkrade rätt till folkpension i form av sjukbidrag. Sådant bidrag skall vara begränsat till viss tid; och skall i övrigt vad som är stadgat om förtidspension *enligt första stycket* gälla beträffande sjukbidrag.

2 §²

Försäkrad, vars *arbetsförmåga* är nedsatt i sådan grad att intet el-

Försäkrad, vars *förmåga eller möjlighet att bereda sig inkomst*

¹ Senaste lydelse 1970: 186.

² Senaste lydelse 1970: 186.

Nuvarande lydelse

ler endast en ringa del därav återstår, erhåller hel förtidspension.

Är *arbetsförmågan* nedsatt i mindre grad men likväl med avsevärt mer än hälften, utgår två tredjedelar av hel förtidspension.

I övriga fall utgives halv förtidspension.

Föreslagen lydelse

genom arbete är, till följd av förhållande som avses i 1 §, nedsatt i sådan grad att intet eller endast en ringa del därav återstår, erhåller hel förtidspension.

Är *den försäkrades arbetsförmåga eller möjlighet att bereda sig inkomst genom arbete* nedsatt i mindre grad men likväl med avsevärt mer än hälften, utgår två tredjedelar av hel förtidspension.

13 kap.

1 §³

Rätt till tilläggspension i form av *förtidspension* tillkommer enligt vad nedan sägs försäkrad, som ej åtnjuter ålderspension enligt denna lag, för tid före den månad, då han fyller sextiosju år, därest hans arbetsförmåga på grund av sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig samt den försäkrade äger tillgodoräkna sig pensionspoäng för tid före det år, varunder pensionsfallet inträffat.

Kan *nedsättningen* av arbetsförmågan icke anses varaktig men kan den antagas bliva bestående avsevärd tid, äger den försäkrade rätt till tilläggspension i form av *sjukbidrag*. Sådant bidrag skall vara begränsat till viss tid; och skall i övrigt vad som är stadgat om förtidspension gälla beträffande sjukbidrag.

Vad i 7 kap. 2 och 3 §§ stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande förtidspension enligt detta kapitel.

Rätt till tilläggspension i form av *förtidspension* tillkommer enligt vad nedan sägs försäkrad, som ej åtnjuter ålderspension enligt denna lag, för tid före den månad, då han fyller sextiosju år, därest hans arbetsförmåga på grund av sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig samt den försäkrade äger tillgodoräkna sig pensionspoäng för tid före det år, varunder pensionsfallet inträffat. Även om *nedsättning av arbetsförmågan som nyss sagts icke föreligger, skall äldre försäkrad under de närmare förutsättningar som angivas i 7 kap. 1 § andra stycket äga rätt till förtidspension, därest han är varaktigt arbetslös.*

Kan *nedsättning* av arbetsförmågan icke anses varaktig men kan den antagas bliva bestående avsevärd tid, äger den försäkrade rätt till tilläggspension i form av *sjukbidrag*. Sådant bidrag skall vara begränsat till viss tid; och skall i övrigt vad som är stadgat om förtidspension enligt första stycket första punkten gälla beträffande sjukbidrag.

³ Senaste lydelse 1970: 186.

1* Riksdagen 1972. 1 saml. Nr 55

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 kap.

5 §

Alderspension utgår från och med den månad varunder den försäkrade fyller sextiosju år eller, om han önskar att pensionen skall börja utgå tidigare eller senare, från och med den månad som angives i pensionsansökningen.

Förtidspension, barn tillägg, invaliditetstillägg och invaliditetsersättning utgår från och med den månad, varunder rätt till förmånen inträtt. I fall som avses i 1 § andra stycket utgår dock förtidspension från och med månaden näst efter den, då beslutet om pension meddelats.

Familjepension utgår från och med den månad då den försäkrade avlidit eller, om han vid sin död åtnjöt ålderspension eller förtidspension, från och med månaden näst efter den, varunder dödsfallet inträffat.

Pension må ej utgå för längre tid tillbaka än tre månader före ansökningsmånaden.

Vid utbetalning av folkpension för förfluten tid till försäkrad, vars make uppbär folkpension, skall pensionen så minskas, att det sammanlagda beloppet för båda makarna motsvarar vad som skall utgå enligt 6 kap. 2 § eller 7 kap. 4 §.

7 §

Därest arbetsförmågan väsentligt förbättras för försäkrad som åtnjuter förtidspension, skall pensionen indragas eller minskas med hänsyn till förbättringen.

Därest förmågan eller möjligheten att bereda sig inkomst genom arbete väsentligt förbättras för försäkrad som åtnjuter förtidspension, skall pensionen indragas eller minskas med hänsyn till förbättringen.

8 §

Försäkrad som åtnjuter förtidspension är skyldig att, om hans arbetsförmåga väsentligt förbättras, utan oskäligt dröjsmål göra anmälan härom hos allmän försäkringskassa. Motsvarande skall beträffande den som åtnjuter änkepension eller förmån enligt 9 kap. gälla, om förhållandena så ändras att rätten till pensionen eller förmånen därav påverkas. Är den försäkrade omyndig, åvilar anmälningsskyldigheten förmyndaren.

Försäkrad som åtnjuter förtidspension enligt 7 kap. 1 § första stycket är skyldig att, om hans arbetsförmåga väsentligt förbättras, utan oskäligt dröjsmål göra anmälan härom hos allmän försäkringskassa. Motsvarande skall beträffande försäkrad, vars rätt till förtidspension grundats på varaktig arbetslöshet, så ock den som åtnjuter änkepension eller förmån enligt 9 kap. gälla, om förhållandena så ändras att rätten till pensionen eller förmånen därav påverkas. Är

Nuvarande lydelse

Underlåtes anmälan som avses i första stycket utan giltigt skäl, må pensionen eller förmånen indragas för viss tid eller tills vidare.

Föreslagen lydelse

den försäkrade omyndig, åvilar anmälningskyldigheten förmyndaren.

18 kap.

9 §⁴

Ledamot av allmän försäkringskassas styrelse skall vara svensk medborgare. Uppdraget må ej innehavas av den som är omyndig eller i konkurstillstånd. Ej heller må den vara styrelseledamot som är ledamot i eller befattningshavare vid försäkringsdomstolen eller som är i riksförsäkringsverkets eller allmän försäkringskassas tjänst.

Ledamot av allmän försäkringskassas styrelse skall vara svensk medborgare. Uppdraget må ej innehavas av den som är omyndig. Ej heller må den vara styrelseledamot som är ledamot i eller befattningshavare vid försäkringsdomstolen eller som är i riksförsäkringsverkets eller allmän försäkringskassas tjänst.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972. Bestämmelserna i 16 kap. 5 § skall dock ej tillämpas i fråga om pensionsbelopp, som belöper på tid före ikraftträdandet.

⁴ Senaste lydelse 1971: 631.

2) Förslag till

**Lag om ändring i förordningen (1954: 519)
angående kostnadsfria eller prisnedsatta
läkemedel**

Härigenom förordnas, att rubriken till förordningen (1954: 519) angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel¹ samt 4 § förordningen skall ha nedan angivna lydelse.

Kungl. Maj:ts förordning angående kostnadsfria och prisnedsatta läkemedel m. m.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §²

Har från apotek mot recept utlämnats läkemedel, som avses i 2 §, kostnadsfritt eller läkemedel, varom sägs i 3 §, till nedsatt pris, äger den som driver apoteket i den ordning Konungen bestämmer av riks-försäkringsverket erhålla ersättning med belopp motsvarande i förra fallet fastställt försäljningspris och eljest föreskriven prisnedsättning.

I den mån Konungen så förordnar, skall den som är omfattad av sjukförsäkring enligt lagen (1962: 381) om allmän försäkring och vistas här i riket kostnadsfritt erhålla injektionssprutor, kanyler, katetrar, bandage och därmed jämförliga förbrukningsartiklar, som han fortlöpande behöver på grund av allvarlig sjukdom eller efter behandling för sådan sjukdom. Bestämmelserna i denna förordning om läkemedel äger motsvarande tillämpning på sådana förbrukningsartiklar.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1973.

¹ Förordningen omtryckt 1962: 405.

² Senaste lydelse 1970: 206.

3) Förslag till

**Lag om ändring i förordningen (1959: 552)
angående uppbörd av vissa avgifter enligt
lagen om allmän försäkring, m.m.**

Härigenom förordnas, att 14 och 36 §§ förordningen (1959: 552) angående uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m.¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 §²

Har arbetsgivare i uppgift eller upplysning, avlämnad till ledning för beräkning av avgiftsunderlag, lämnat oriktigt meddelande och har meddelandet följts eller har eljest meddelandet föranlett att avgiftsunderlag för honom icke blivit bestämt eller blivit bestämt till för lågt belopp, skall riksförsäkringsverket bestämma det avgiftsunderlag, som genom berörda förfarande undandragits. Sådant avgiftsunderlag må dock ej bestämmas om vad som undandragits är att anse såsom ringa.

Föreligga sådana omständigheter att avgiftsunderlag som avses i föregående stycke skall bestämmas och kan på grund av vad sålunda och i övrigt förekommit antagas att av arbetsgivaren lämnad uppgift eller upplysning icke varit av beskaffenhet att kunna läggas till grund för en riktig beräkning av avgiftsunderlaget, skall avgiftsunderlaget bestämmas med tillämpning av 10 §.

Vad ovan sagts skall äga motsvarande tillämpning om arbetsgivare, ehuru uppgiftspliktig, underlåtit avlämna uppgift eller infordrad upplysning.

*Om riksförsäkringsverkets beslut
skall arbetsgivaren underättas.*

Avgiftsunderlag som avses i denna paragraf må icke bestämmas efter utgången av sjätte året efter utgiftsåret. Har arbetsgivaren avlidit, påföres avgiftsunderlaget hans dödsbo, dock att sådan påföring icke må ske med mindre fråga därom prövats inom två år efter utgången av det kalenderår, under vilket bouppteckning efter honom blivit ingiven för registrering.

Har arbetsgivaren åtalats för skattebrott som avser hans arbetsgivaravgift må, även efter utgången av den i femte stycket angivna tiden, avgiftsunderlag bestämmas

Har arbetsgivaren åtalats för skattebrott som avser hans arbetsgivaravgift må, även efter utgången av den i fjärde stycket angivna tiden, avgiftsunderlag bestämmas för

¹ Förordningen omtryckt 1962: 396. Senaste lydelse av rubriken 1962: 396.

² Senaste lydelse 1971: 73.

Nuvarande lydelse

för det utgiftsår, som åtalet avser. Avgiftsunderlag må dock icke bestämmas med mindre fråga därom prövats före utgången av kalenderåret efter det då åtalet skett. Har arbetsgivaren avlidit skall fråga om påföring av avgiftsunderlag för dödsboet prövas inom sex månader från dödsfallet. Bifalles åtalet ej till någon del, skall det med stöd av detta stycke påförda avgiftsunderlaget undanröjas av riksförsäkringsverket.

Sjätte stycket äger motsvarande tillämpning i fall då den som har företrätt juridisk person åtalats för skattebrott som avser den juridiske personen påfört avgiftsunderlag.

Föreslagen lydelse

det utgiftsår, som åtalet avser. Avgiftsunderlag må dock icke bestämmas med mindre fråga därom prövats före utgången av kalenderåret efter det då åtalet skett. Har arbetsgivaren avlidit skall fråga om påföring av avgiftsunderlag för dödsboet prövas inom sex månader från dödsfallet. Bifalles åtalet ej till någon del, skall det med stöd av detta stycke påförda avgiftsunderlaget undanröjas av riksförsäkringsverket.

Femte stycket äger motsvarande tillämpning i fall då den som har företrätt juridisk person åtalats för skattebrott som avser den juridiske personen påfört avgiftsunderlag.

36 §

Förmenar arbetsgivare att arbetsgivaravgift påförts honom obehörigen eller med oriktigt belopp, äger han söka rättelse hos riksförsäkringsverket inom ett år efter det han erhållit vederbörlig debetsedel eller räkning. Då fråga är om storleken av avgiftsunderlag skall vad nu sagts icke gälla, om arbetsgivaren erhållit underrättelse som avses i 12-14 §§.

Ingår arbetsgivaravgiften i slutlig skatt må ansökningen om rättelse ingivas till den lokala skattemyndighet, som verkställt debiteringen av skatten. Myndigheten har att med eget yttrande översända ansökningen till riksförsäkringsverket.

Förmenar arbetsgivare att arbetsgivaravgift påförts honom obehörigen eller med oriktigt belopp, äger han söka rättelse hos riksförsäkringsverket inom ett år efter det han erhållit vederbörlig debetsedel eller räkning. Då fråga är om storleken av avgiftsunderlag skall vad nu sagts icke gälla, om arbetsgivaren erhållit underrättelse som avses i 15 §.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 10 mars 1972.

Närvarande: Statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena WICKMAN, statsråden STRÅNG, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, NILSSON, GEIJER, ODHNOFF, MOBERG, BENGTS-SON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, FELDT.

Chefen för socialdepartementet, statsrådet Aspling, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *ändrade bestämmelser för förtidspension, m. m.* och anför.

Den 1 juli 1970 vidgades möjligheterna för äldre förvärvsarbetande att få förtidspension från den allmänna försäkringen i form av folkpension och tilläggs pension. En äldre förvärvsarbetande som har ett tungt eller pressande arbete som han inte orkar med har möjlighet att få förtidspension. Detsamma gäller för en äldre förvärvsarbetande som t. ex. till följd av företagsnedläggning mist sitt arbete och inte kan få något nytt arbete som han orkar med. Det har emellertid vid tillämpningen av de nya bestämmelserna framkommit vissa gränsdragningsvårigheter. Jag vill därför som förutskickats i prop. 1972: 1 (bil. 7 s. 20) nu ta upp frågan om en översyn av bestämmelserna i de delar där tillämpningsvårigheter uppkommit.

I detta sammanhang vill jag även redovisa förslag till de författningsändringar som föranleds av förslaget i prop. 1972: 24 att den allmänna försäkringen i fortsättningen skall svara för kostnaden för vissa förbrukningsartiklar, som f. n. bekostas från anslaget Bidrag till vissa hjälpmedel för handikappade. Slutligen vill jag ta upp vissa andra frågor rörande den allmänna försäkringen, bl. a. frågan om beräkning av äktamapension för förfluten tid.

Förtidspensionsreglerna

Den reform av förtidspensioneringen inom den allmänna försäkringen, som genomfördes år 1970 (prop. 1970: 66, 2LU 1970: 34, rskr 1970: 232, SFS 1970: 186), innefattade, förutom en viss uppmjukning av villkoren för förtidspension i allmänhet, sådana lagändringar att det skapades väsentligt vidgade pensionsmöjligheter för äldre förvärvsarbetande. Till äldre räknas i detta sammanhang personer som fyllt 63 år. 63-årsgränsen är satt som en riktpunkt till ledning för tillämpningen, men är inte att

anse som en fast åldersgräns utan kan underskridas när skäl föreligger. Bestämmelserna som återfinns i lagen (1962: 381) om allmän försäkring (AFL) innehåller i korthet följande.

Rätt till folkpension resp. tilläggspension i form av förtidspension tillkommer försäkrad, om hans arbetsförmåga på grund av sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig (7 kap. 1 § och 13 kap. 1 § AFL).

Är arbetsförmågan helt borta eller återstår endast en ringa del, utgår hel förtidspension. Är arbetsförmågan nedsatt i mindre grad men likväl med avsevärt mer än hälften, utgår två tredjedelar av hel förtidspension. I övriga fall utgår halv förtidspension (7 kap. 2 § AFL).

Vid bedömningen i vad mån arbetsförmågan är nedsatt skall beaktas den försäkrades förmåga att, vid den nedsättning av prestationsförmågan varom fråga är, bereda sig inkomst genom sådant arbete som motsvarar hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom med hänsyn till föregående utbildning och verksamhet liksom ålder, bosättningsförhållanden och därmed jämförliga omständigheter. I fråga om äldre försäkrad skall bedömningen främst avse den försäkrades förmåga och möjligheter att bereda sig fortsatt inkomst genom sådant arbete som han tidigare utfört eller genom annat för honom tillgängligt lämpligt arbete (7 kap. 3 § AFL).

De nya regler som infördes 1970 har medfört att förtidspensioneringen har fått en helt annan omfattning än förut. Av en redogörelse som riksförsäkringsverket har lagt fram avseende tiden den 1 juli 1970—den 30 juni 1971 framgår att antalet beviljade ansökningar om ny eller höjd förtidspension under denna tid har uppgått till ca 51 000, jämfört med ca 29 000 den närmast föregående tolv månadersperioden, vilket innebär en ökning med ca 75 %. Ökningen har varit särskilt utpräglad i fråga om personer i åldern 63–66 år, dvs. den grupp som reformen i första hand tog sikte på. Omkring 18 000 personer i denna åldersgrupp har under den angivna tidsperioden beviljats ny eller höjd förtidspension mot ca 5 000 närmast föregående tolv månadersperiod.

1970 års reform har, som framgår av dessa siffror, inneburit en genomgripande förändring. I vissa avseenden kan man tala om ett helt nytt sätt att se på förtidspensioneringen. Vid pensionsbedömningen tas, till skillnad från vad tidigare gällt, i medicinskt avseende hänsyn också till de rena åldersförändringarnas betydelse för arbetsförmågan och dessa förändringar ses i förhållande till de arbetsmöjligheter som står till buds på orten. De arbetsmarknadsmässiga faktorerna får därför särskild betydelse vid pensionsprövningen. På motsvarande sätt har den medicinska faktorn fått minskad betydelse. Uppgifterna om den pensions sökandes hälsotillstånd skall alltid bedömas mot bakgrunden av de arbetsmarknadsmässiga förhållandena och innehållet i det läkarutlåtande,

som skall inges i pensionsärendet är således bara en av de komponenter som ligger till grund för ärendets bedömning i försäkringskassans pensionsdelegation. Pensionsdelegationerna har f. ö. i samband med reformen förstärkts med ledamöter som har särskild erfarenhet av arbetsförhållanden.

När det gäller de tillämpningssvårigheter som uppstått i vissa pensionsärenden vill jag anknyta till de typfall för de nya reglernas användning, som skisserades i den utredning av riks försäkringsverket som låg till grund för 1970 års reform och som också användes i propositionen för att beskriva innebörden av de föreslagna reglerna.

Det ena typfallet var att en äldre förvärvsarbetande inte orkar med det arbete han har. Enligt de nya reglerna skall en sådan person beviljas pension om han har för avsikt att lämna förvärvslivet. En förutsättning är att länsarbetsnämnden inte tämligen omgående kan bereda den pensionssökande ett annat arbete utan omskolning eller eljest anser utsikterna goda att kunna bereda honom ett sådant arbete. Detta fall, vilket alltså tar sikte på äldre försäkrade som vid prövningen av pensionsansökningen fortfarande går i arbete, har såvitt känt inte vållat några svårigheter i den praktiska tillämpningen.

Det andra typfallet avsåg situationen då en försäkrad på grund av företagsnedläggelse eller av liknande orsak förlorat ett arbete, som han kunnat sköta trots ett visst medicinskt handikapp, och inte kan få ett nytt arbete av liknande slag. Den försäkrade är då berättigad till förtidspension under förutsättning att inte utsikterna att bereda honom arbete anses vara goda. Det är fall av denna senare typ som har vållat gränsdragningssvårigheter vid lagens tillämpning.

En anledning till bedömningssvårigheterna i pensionsärenden av den typ jag sist har beskrivit är att man i dessa fall inte har att bedöma arbetsförmågan hos en person som är i arbete. Det gäller i stället här i regel en person som har förlorat sitt arbete av skäl som inte har med hans arbetsförmåga att göra. Bedömningen av arbetsförmågan blir i den situationen i en helt annan utsträckning hypotetisk än i det förstnämnda fallet, samtidigt som möjligheterna till lämpligt nytt arbete blir det i praktiken viktigaste momentet när det gäller behovet av pension.

Som jag tidigare har angivit skall vid pensionsbedömningen hänsyn tas till både arbetsmarknadsmässiga och medicinska faktorer. Kravet på att en medicinsk grund skall föreligga för rätt till förtidspension har dock utestängt en del äldre förvärvsarbetande från pension i fall där de arbetsmarknadsmässiga skälen för pension i och för sig väl har varit för handen. Antalet fall av denna art låter sig av skilda orsaker svårigen bestämmas exakt. Såväl uppgifterna i riks försäkringsverkets utredning som annat tillgängligt material tyder emellertid på att antalet är relativt begränsat. De fall som blivit särskilt aktuella är då äldre förvärvsarbetande blivit utförsäkrade från arbetslöshetsförsäkringen.

Försäkringen i erkänd arbetslöshetskassa ger arbetslös medlem skydd vid arbetslöshet under så lång tid som anses behövlig för att alla möjligheter att bereda honom nytt arbete skall kunna tillvaratas. Som villkor för ersättning gäller att medlemmen har arbetat och erlagt avgifter till kassan i minst tolv månader. Dessutom krävs att medlemmen under de sista tolv månaderna före arbetslöshetens inträde har arbetat och erlagt avgifter minst fem månader. I vissa fall kan med tid som nu sagts likställas annan tid. Den längsta tid, varunder ersättning från arbetslöshetskassa kan utgå, är i allmänhet 450 dagar för arbetslös som fyllt sextio år – undantagsvis 55 år – senast under det försäkringsår då ersättningen började utgå. För den som har blivit utförsäkrad från arbetslöshetskassan lämnas det fortsatta stödet genom omställningsbidrag enligt arbetsmarknadskungörelsen (1966: 368), såvida inte förtidspension beviljas. Omställningsbidraget ligger på en lägre nivå än den förtidspensioneringen i allmänhet ger.

Med den strukturomvandling som för närvarande pågår i näringslivet måste man enligt min mening ta med i beräkningen att äldre förvärvsarbetande ibland blir ställda utan arbete och varaktigt arbetslösa utan att någon nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan föreligger. En sådan arbetslös kan i många fall, lika väl som den som blir förtidspensionerad enligt nuvarande regler, sägas ha definitivt lämnat arbetsmarknaden. I en sådan situation kan från den enskildes synpunkt bedömningen om kraven för förtidspension är uppfyllda eller ej med nuvarande regler rentav te sig slumpartad.

Mot bakgrunden av vad jag nu anfört finns det enligt min mening välgrundade sociala skäl att jämställa dessa äldre utförsäkrade personer med dem som nu är berättigade till förtidspension. För denna grupp bör därför öppnas möjlighet att bevilja förtidspension på arbetsmarknadsmässiga grunder utan någon särskild medicinsk prövning. Förtidspension skall utgå från såväl folkpensioneringen som tilläggs pensioneringen och beräknas efter samma grunder som förtidspension i övrigt. På grundval härav förordar jag en sådan justering av bestämmelserna för förtidspension att en äldre förvärvsarbetande, som blivit utförsäkrad från erkänd arbetslöshetskassa, skall kunna beviljas förtidspension om han är varaktigt arbetslös.

De nya reglerna föreslås träda i kraft den 1 juli 1972. Till detaljutformningen av reglerna återkommer jag i specialmotiveringen.

Som jag tidigare anfört kan utvidgningen av reglerna förutses beröra ett relativt begränsat antal fall. Kostnaderna för den föreslagna utvidgningen bör rymmas inom de beräkningar som gjorts för förtidspensioneringen.

Kostnadsfria förbrukningsartiklar

I prop. 1972: 24 har jag förordat att vissa nu statsbidragsberättigade förbrukningsartiklar som handikappade fortlöpande behöver på grund av vissa allvarliga sjukdomar eller efter behandling för sådan sjukdom fr. o. m. den 1 januari 1973 skall tillhandahållas på apotek och finansieras genom sjukförsäkringen enligt samma regler som gäller för kostnadsfria läkemedel. Med anledning härav bör förordningen (1954: 519) angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel kompletteras med en bestämmelse avseende sådana förbrukningsartiklar. Det torde lämpligen på samma sätt som nu gäller för de kostnadsfria läkemedlen få ankomma på Kungl. Maj:t att närmare ange vilka artiklar som skall få lämnas ut kostnadsfritt och i vilka fall detta skall ske. I förordningen bör därför intas en bestämmelse att Kungl. Maj:t får förordna att den som är omfattad av sjukförsäkring enligt lagen om allmän försäkring och vistas i riket skall kostnadsfritt tillhandahållas injektionssprutor, kanyler, katetrar, bandage och därmed jämförliga förbrukningsartiklar som han fortlöpande behöver på grund av allvarlig sjukdom eller efter behandling för sådan sjukdom. Denna bestämmelse kan lämpligen ersätta nuvarande 4 § i förordningen, vilken innehåller en administrativ föreskrift som bör utmönstras.

Författningsändringarna bör träda i kraft den 1 januari 1973.

De föreslagna författningsändringarna innebär att kostnaderna för de kostnadsfritt utlämnade förbrukningsartiklarna i finansieringshänseende faller under de bestämmelser som gäller beträffande utgifter för kostnadsfria och prisnedsatta läkemedel.

Beräkning av äktamakepension för förfluten tid

Storleken av folkpension i form av ålderspension och förtidspension regleras i 6 kap. 2 § och 7 kap. 4 § AFL. I normalfallet utgår ålderspension och hel förtidspension med 90 % av basbeloppet till ensam pensionär och med 70 % av basbeloppet till gift pensionär, vars make också åtnjuter ålders- eller hel förtidspension. Särskilda regler gäller då en av makarna eller bägge åtnjuter partiell förtidspension.

Såväl ålders- som förtidspension kan utgå för förfluten tid, dock längst för tre månader före ansökningsmånaden. Retroaktivtiden kan dock bli längre än tre månader om försäkringskassans beslut meddelas först sedan någon tid förflutit efter det ansökan kommit in. Om en pensionsberättigad, vars make redan åtnjuter pension, ansöker om ålders- eller förtidspension och beviljas pension även för förfluten tid, har pensionen till den andra maken under denna tid redan betalats ut och därvid beräknats efter de grunder som gäller för ensamstående pensionär. Om ingen särskild beräkningsgrund tillämpas för den retroaktiva tiden för den av makarna som senast ansöker om pension, blir

således makarnas sammanlagda pensionsförmåner för denna tid större än vad som följer av 6 kap. 2 § och 7 kap. 4 § AFL.

I 1946 års lag om folkpension fanns en bestämmelse som medgav avdrag från retroaktivbeloppet för vad pensionstagarens make på grund av ändrad beräkning av pensionen uppburit för mycket i pension. I AFL intogs inte någon sådan bestämmelse. I praxis har dock, i enlighet med föreskrifter som riksförsäkringsverket utfärdat år 1963, avdrag från retroaktivbeloppet i dessa situationer skett även under den tid AFL varit i kraft.

I en dom, meddelad den 13 maj 1971, har emellertid försäkringsdomstolen ansett att avdrag från den ene makens folkpension av vad som för mycket utgivits till hans make saknar laga stöd. I anledning av denna dom har riksförsäkringsverket i framställning till Kungl. Maj:t föreslagit att i AFL införs bestämmelser som ger stöd för sådant avdrag.

I det rättsläge som uppstått efter försäkringsdomstolens dom leder, som anförts i riksförsäkringsverkets framställning, gällande bestämmelser om utbetalning av folkpension för retroaktivtid till att, om en av två makar redan uppbär pension och den andre sedan beviljas pension även för förfluten tid, makarna tillsammans kan få en icke oväsentligt högre sammanlagd pension för retroaktivtiden än den löpande pensionen för två makar. Längden av retroaktivtiden kan bero på tillfälliga omständigheter såsom arbetsbördan hos försäkringskassan eller dröjsmål med läkarundersökning. Rättsläget ger t. o. m. den enskilde möjligheter att avsiktligt handla så att han ökar pensionsförmånernas sammanlagda storlek, t. ex. genom att uppskjuta pensionsansökan så länge bestämmelserna tillåter eller genom att, på ett eller annat sätt, medverka till att fördröja ärendets behandling och därmed förlänga retroaktivtiden. För att komma till rätta med denna otillfredsställande situation och skapa likställighet mellan pensionstagare i detta avseende förordar jag att en avräkningsregel införs i AFL. Denna bör utformas så att den ansluter till den praxis som tillämpats alltsedan 1946 års folkpensionslag tillkom. Detta innebär att det retroaktiva pensionsbelopp som utbetalas till den sist pensionerade maken skall minskas med det belopp som under den av retroaktiviteten omfattade tidsperioden utgått i pension till andra maken utöver vad som följer av bestämmelserna i 6 kap. 2 § och 7 kap. 4 § AFL. Bestämmelsen bör införas som ett sista stycke i 16 kap. 5 § AFL i anslutning till den regel som medger beslut om pension för retroaktivtid. Den bör träda i kraft den 1 juli 1972.

Vissa andra bestämmelser

I 18 kap. 9 § AFL stadgas att uppdrag som ledamot av allmän försäkringskassas styrelse inte får innehas av den som är i konkurstillstånd. Denna regel gäller till följd av hänvisningar i 21, 24 och 26 §§ samma kapitel även i fråga om uppdrag som ledamot i pensionsdelegation och

försäkringsnämnd samt i fråga om suppleantuppdrag i styrelse, pensionsdelegation och försäkringsnämnd.

Under de senaste åren har konkurstillstånd avskaffats som behörighetshinder för ledamöter av riksdagen och motsvarande ändringar genomförts i kommunallagen, kommunallagen för Stockholm, landstingslagen samt lagen om församlingsstyrelse (se prop. 1968: 92, KU 1968: 20, rskr 1968: 279). Jag förordar att det nämnda hindret med verkan från den 1 juli 1972 avlägsnas även såvitt gäller behörighet till de förut uppräknade uppdragen i allmän försäkringskassa.

Vidare vill jag i anslutning till införandet av den nya förvaltningslag (1971: 290), som fr. o. m. den 1 januari 1972 gäller för handläggningen av avgiftsärenden enligt förordningen (1959: 552) angående uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m. (jfr prop. 1971: 176, KU 1971: 74, rskr 1971: 334, SFS 1971: 1174) föreslå ett par ändringar av rent redaktionell art i 14 och 36 §§ förordningen.

Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har inom socialdepartementet upprättats förslag till

- 1) lag om ändring i lagen (1962: 381) om allmän försäkring,
- 2) lag om ändring i förordningen (1954: 519) angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel,
- 3) lag om ändring i förordningen (1959: 552) angående uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m.

Specialmotivering

Utöver vad jag tidigare anført bör följande nämnas angående de föreslagna författningsändringarna.

1) Lagen om allmän försäkring

7 kap.

1 §

I enlighet med vad som anförts i den allmänna motiveringen upptas här i ett nytt andra stycke – beträffande äldre försäkrad – arbetslöshet som ett alternativ till nedsättning av arbetsförmågan såsom grund för rätt till förtidspension.

Som förutsättning för pension på här avsedd grund gäller att den försäkrade varit medlem i erkänd arbetslöshetskassa men blivit utförsäkrad och bedömes bli varaktigt arbetslös. Avfattningen medför att pension inte kan utgå förrän i samband med utförsäkring från arbetslöshetskassan. Vid den tidpunkten torde det å andra sidan regelmässigt inte föreligga svårigheter att bedöma möjligheterna att bereda den utförsäkrade

arbete. Reglerna hindrar emellertid inte att pensionsansökan ges in tidigare. För att förebygga avbrott i försäkringsskyddet bör tvärtom ansökan inges och pensionsutredningen påbörjas i god tid.

Arbetslöshetsbegreppet är här detsamma som begagnas i arbetslöshetsförsäkringen. Där räknas som arbetslös inte bara den som helt saknar arbete utan också den som önskar heltidsarbete men inte kan beredas arbete mer än fyra timmar om dagen. Regeln i arbetslöshetsförsäkringen korresponderar således mot det krav på en minst femtioprocetig nedsättning av arbetsförmågan som nu gäller inom pensioneringen som förutsättning för pension. Beträffande personer som sökt och haft deltidarbete, men därefter helt förlorar sina möjligheter till fortsatt sysselsättning, torde den praxis som tillämpas inom pensioneringen i jämförliga fall – alltså då deltidarbetet förlorats till följd av nedsättning av arbetsförmågan – kunna följas. Denna innebär att förtidspension kan utgå i sådant fall. Bedömes däremot lämpligt arbete på heltid finnas att tillgå för den förut deltidarbetande, men är den försäkrade inte villig att ta sådant arbete, är pensionering i allmänhet inte motiverad.

Beträffande kravet att vederbörande skall vara utförsäkrad från arbetslöshetsförsäkringen bör uppmärksammas det fallet att en person har fått arbete på nytt efter att ha blivit utförsäkrad. Rätt till ersättning från arbetslöshetsförsäkringen under en ny arbetslöshetsperiod uppkommer därvid enligt gällande regler efter fem månader i den nya anställningen. Skulle den försäkrade i sådant fall bli arbetslös innan han upparbetat ny ersättningsrätt, är hans tidigare ställning som utförsäkrad oförändrad. Är den iråkade arbetslösheten att anse som varaktig, kan han således omedelbart beviljas förtidspension.

I fråga om pension på nu förevarande grund har pensionssökandens hälsotillstånd i princip ingen betydelse. Något krav på att läkarutlåtande skall bifogas ansökan om pension behöver under sådana förhållanden inte ställas upp.

Det har, som framgår av de lagändringar som berörs i det följande, avsetts att nuvarande allmänna regler om förtidspension i huvudsak skall ges motsvarande tillämpning beträffande förtidspension som grundas på arbetslöshet. Bestämmelser om en särskild temporär pensionsform har dock inte bedömts motsvara något praktiskt behov. Reglerna om sjukbidrag berörs därför inte av de föreslagna ändringarna.

2 §

Som framgår av vad som anförts vid 1 § kan arbetslöshet vara såväl total som partiell. Med hänsyn härtill bör samma valmöjligheter i fråga om pensionsstorleken finnas här som när det gäller förtidspension av andra skäl.

13 kap.

1 §

Ändringarna i förevarande paragraf motsvarar ändringarna i 7 kap. 1 §. På grund av hänvisningarna i paragrafen till 7 kap. 2 § får de ändrade bestämmelserna i nämnda paragraf motsvarande tillämpning på förtidspension inom tilläggspensioneringen.

16 kap.

5 §

Innehållet i den föreslagna bestämmelsen har kommenterats i den allmänna motiveringen. Här skall bara erinras om att makar som lever stadigvarande åtskilda enligt 10 kap. 1 § AFL kan likställas med ogifta pensionsberättigade. Föreligger beslut härom är givetvis den nya bestämmelsen avseende beräkningen av äktamakepension under retroaktivtid inte tillämplig. På motsvarande sätt kan bestämmelserna för gifta pensionärer under vissa förutsättningar tillämpas på ogifta, såvida de tidigare varit gifta eller har eller haft barn tillsammans. I detta fall blir också den nya bestämmelsen i förevarande paragraf tillämplig.

7 och 8 §§

Genom ändringarna i dessa paragrafer klargörs att försäkringskassan har samma möjligheter till omprövning av pensionen när de förhållanden som föranlett pensioneringen har väsentligt förbättrats, och den försäkrade samma skyldighet att anmäla sådan förbättring, när det gäller förtidspension grundad enbart på arbetslöshet som när det gäller pension på grund av nedsättning i arbetsförmågan.

Omprövning resp. anmälningsskyldighet blir aktuell då de förutsättningar, som enligt 7 kap. 1–2 §§ och 13 kap. 1 § gällt för beviljande av pensionen, inte längre är uppfyllda. Om exempelvis en person som uppbär hel förtidspension – vilket betyder att hans möjlighet att försörja sig genom arbete ansetts nedsatt med fem sjättedelar eller mera – får ett arbete som kan bedömas ge honom väsentligt bättre försörjning än således förutsatts, är han skyldig att anmäla detta till försäkringskassan.

I samband med 1970 års förtidspensionsreform infördes ett förenklat administrativt förfarande för att återfå indragen eller reducerad förtidspension. Om pensionen ursprungligen beviljats högst tre år innan frågan om att återfå den efter indragning kommer upp, räcker det som ansökan att den försäkrade till försäkringskassan ger in en blankett som innehåller upplysning att förvärvsarbete upphört och en försäkran att övriga förhållanden är oförändrade sedan pensionen beviljades. Detta förenklade förfarande bör kunna komma till användning även i fall då pension beviljats på grund av arbetslöshet men dragits in i samband med att den försäkrade därefter för en tid har kunnat beredas eller själv har skaffat sig arbete.

2) *Förordningen angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel.*

Bestämmelserna om de kostnadsfria förbrukningsartiklarna som avses inflyta i förordningen påkallar ändring i förordningens rubrik.

En motsvarighet till den nuvarande bestämmelsen i 4 §, vilken är av rent administrativ natur, avses införd i 9 § kungörelsen (1954: 735) med tillämpningsföreskrifter till förordningen.

Den föreslagna allmänna bestämmelsen om de kostnadsfria förbrukningsartiklarna i den nya 4 § har kommenterats i den allmänna motiveringen. Av bestämmelsen följer, att nämnda förbrukningsartiklar i finansieringshänseende faller under de bestämmelser i AFL, som gäller beträffande utgifter för kostnadsfria och prisnedsatta läkemedel. De blir alltså att likställa med läkemedel vid tillämpningen av 19 kap. 2 och 4 §§.

Kostnadsfriheten för förbrukningsartiklar förutsätter förskrivning i samma ordning som gäller för kostnadsfria läkemedel, dvs. förskrivning av läkare. Detta framgår av 1 § första stycket jämfört med 4 § sista punkten.

3) *Förordningen angående uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m.*

14 §

Fjärde stycket i paragrafen föreskriver att arbetsgivare skall underrättas om riksförsäkringsverkets beslut i frågor som föregående stycken i paragrafen avser. Numera har i 15 § intagits bestämmelser om underrättelseskyldighet som täcker bl. a. dessa fall. Med anledning härav föreslås förevarande bestämmelse upphävd.

36 §

Som redan antytts har bestämmelserna om underrättelseskyldighet i 13–14 §§ ersatts av en gemensam bestämmelse i 15 §, vilken även täcker det fall som den numera upphävda 12 § avsåg. Hänvisningen i 36 § första stycket sista punkten till 12–14 §§ avseende underrättelse till arbetsgivaren bör därför ersättas med en hänvisning till 15 §.

Hemställan

Jag hemställer att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att antaga förslagen till

- 1) *lag om ändring i lagen (1962: 381) om allmän försäkring,*
- 2) *lag om ändring i förordningen (1954: 519) angående kostnadsfria eller prisnedsatta läkemedel,*
- 3) *lag om ändring i förordningen (1959: 552) angående uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m. m.*

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:st Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

